

Mapiranje logora/mjesta zatočenja u BiH 1992-1995.

Organizacija Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu iz Banje Luke i organizacija Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje u BiH iz Sarajeva, realizuju počev od jula 2013. godine projekat pod nazivom Mapiranje logora/mjesta zatočenja u BiH, 1992-1995.

U razdoblju od 2013. do kraja 2015. godine dokumentovano je više od 350 logora/mjesta zatočenja. Dokumentovani logori/mjesta zatočenja se mogu naći na web stranicama oba udruženja (www.cdt.org i www.tranzicijska-pravda.org).

Projekat Mapiranje logora/mjesta zatočenja u BiH, 1992-1995 je dosad najobuhvatniji projekat mapiranja svih zatočeničkih objekata/logora koji su postojali u BiH u razdoblju od 1992. do 1995. godine. Dosad nije urađen sveobuhvatan popis logora/mjesta zatočenja koja su postojala u BiH u vrijeme sukoba, a nije bilo ni nekog ozbiljnijeg pokušaja sveobuhvatnog dokumentovanja mjesta zatočenja/logora, mada svakako treba reći da Udruženje logoraša BiH, Savez logoraša Republike Srpske i Hrvatska udruga logoraša domovinskog rata u BiH imaju svoje podatke o mjestima zatočenja.

Cilj projekta je da se dokumentuju svi logori i mjesta zatočenja koja su postojala na području BiH u periodu od 1992. do 1995. godine, a u kojima su bili zatvarani i zlostavljani i civili i vojnici. Osim toga ovakvim istraživanjem smanjuje se mogućnost manipulisanja činjenicama. Istraživanje o svakom logoru i mjestu zatočenja dokumentuje se u obliku činjeničnih narativa, profila, koji sadrže podatke o osnivanju mjesta zatočenja, upravi i osoblju, broju zatočenika, zlostavljanju, ubistvima i nestancima, kao i osnovne podatke o licima osuđenim za ratne zločine koji su počinjeni u logorima i mjestima zatočenja.

Narativ o konkretnom logoru se zasniva na sudskoj dokumentaciji, ukoliko je neko mjesto zatočenja bilo predmet sudskog postupka, na izjavama bivših logoraša, uzetim od logoraša, kao i na svim drugim dostupnim dokumentima koji se tiču mjesta zatočenja (kao što su to na primjer: domaći i međunarodni izvještaji, knjige o mjestima zatočenja, medijski izvještaji i analize, publikacije o mjestima zatočenja).

U ovoj godini timovi istraživača iz obje organizacije su istraživali i dokumentovali logore i mjesta zatočenja u Tuzli, Srebreniku, Lukavcu, Doboju, Brčkom, Donjem Vakufu, Sarajevu, Sokocu, Palama, Zenici, Foči, Bosanskom Petrovcu, Bihaću, Prijedoru, Velikoj Kladaši, Cazinu, Bosanskom Novom, Sanskom Mostu, Bosanskoj Krupi, Prnjavoru, Konjicu, Tomislavgradu, Širokom Brijegu, Ljubuškom, Bratuncu, Livnu, Mostaru, Nevesinju, Srebrenici, Srebreniku, Visokom, Bosanskom Šamcu, Bosanskom Brodu, Čapljini, Gacku, Busovači i neka mjesta u Hrvatskoj u koja su zatvarani ljudi iz BiH.

Da bismo ilustrovali do kojih smo podataka došli tokom istraživanja u 2015. godini, navešćemo samo nekoliko primjera. U pisanim narativima urađenim za Hrvatsku, vidljivo je da su Srbi koji su zatvarani u Bosanskom Brodu nakon što su srpske snage preuzele kontrolu nad Posavskim koridorom premješteni u zatvore u Hrvatskoj. Na početku rata na Posavskom koridoru bilo je prisutno nekoliko vojski: JNA, Hrvatska vojska, Hrvatsko vijeće obrane i Teritorijalna odbrana R BiH. Dok je Bosanski Brod bio pod kontrolom hrvatskih snaga otvarana su mjesta u koja su zatvarani Srbi, nakon što su kontrolu preuzele srpske snage

otvarani su zatočenički objekti u koje su zatvarani Muslimani i Hrvati, ponekad su to bila čak ista mjesta u koje su ranije zatvarani Srbi.

Istražujući recimo, dešavanja na Kupresu, gdje su izbili prvi sukobi nakon kojih je počeo rat u BiH, jedan hrvatski profesor je napisao da su se tada na meti vojski našli civili koji su masovno zatvarani i mučeni, što će biti karakteristika cijelog rata koji je uslijedio u BiH. To potvrđuje veliki broj logora i drugih mjesta zatočenja u koja su zatvarani i civilni i vojni zarobljenici, a korišteni su osim postojećih kapaciteta u zatorima i pritvorskim mjestima, svi javni objekti, od obdaništa, škola, preduzeća, domova kulture, do stadiona, robnih kuća, stanova, privatnih kuća, a ponekad i cijela sela. Zajedničko za mnoga od tih mjesta je da su zatočenici ponižavani, psihički i fizički mučeni i seksualno zlostavljani.

U Osnovnoj školi u Frkašiću (naseljeno mjesto u opštini Udbina u Hrvatskoj) u sklopu SAO Krajine je 1993. godine formiran zatvor u koji su dovođeni ratni zarobljenici, pripadnici Hrvatske vojske, Hrvatskog vijeća obrane i Armije RBiH. Dio zatočenih su bili i civili među kojima je bilo i žena. Stražari su imali psa. Jedan od čuvara, Goran Zjačić, bacao je hranu psu tjerajući onda zatočenika Kadira Bećirspahića (zarobljen kao pripadnik Armije RBiH) da se otima sa psom za hranu. Međutim, Bećirspahić kaže da ga pas nikada nije napadao, jer je i on sam "smrdio jednako kao i taj pas". Za maltretiranje zatočenika psa su koristili i pripadnici srpskih snaga u Domu zdravlja u Kotor Varoši gdje su psa, njemačkog ovčara, puštali da napada zatočenike. Jedan od napadnutih je Enes Terzić koga je pas oborio na zemlju, a onda ga grizao...

Na samom kraju sela Kaćuni (Busovača), u blizini kasarne bivše JNA, nalazio se Silos koji se prije rata koristio za skladištenje pšenice. Sredinom 1993. godine Silos je pretvoren u zatočenički objekt u kome je bilo zatvoren 21 pripadnik Hrvatskog vijeća obrane koji su bili uhapšeni u Fojnici. Među njima je bio i Marijan Krajina koji kaže da je "zabijao glavu u beton da ne sluša jauke svog sina koji se nalazio u susjednoj prostoriji": "Boga sam molio samo za jedno: da umrem! Ako pakao doista postoji – onda je pakao bio ovdje! Četvorica nas je bilo kojima su ovdje bili i sinovi. Sve se preživi, neka me udara koliko hoće, ali slušati kako tvoje dijete satima udaraju..."

Prije rata auto-kamp Lužani, na Ilidži, služio je za ostavljanje auto-prikolica na čuvanje van sezone. Sastavni dio auto-kampa bili su bugalovi u kojima su od 1. januara 1993. držani zatočenici, civili, Muslimani i Hrvati. F.S. je u auto-kamp zatvorena u decembru 1993., kada je "istjerana na ulicu i odvojena od sina koga je imala iz mješovitog braka sa Srbinom". Ostala je tu zatvorena do kraja rata, gdje je višestruko mučena i bila tjerana na prisilni rad. Sve to vrijeme pokušavala se izboriti za svoje dijete. Kad je izašla na slobodu bila je u osmom mjesecu trudnoće jer je višestruko silovana.

U Rapatnici, jednoj od mjesnih zajednica opštine Srebrenik, u Omladinskom domu koji je do rata korišten kao objekat u kome su bile organizovane zabave, u aprilu 1992. godine formirano je mjesto za zatvaranje koje je bilo pod kontrolom Armije RBiH. Pero Đukić, koji je bio među zarobljenima, jednog dana je odveden u salu Doma i izveden na binu na kojoj su bili sto, stolica i četiri-pet uniformisanih lica pored kojih je bila torba sa alatom. On je mučen lemlicom, a sjeća se i električnog kabla sa prekidačem i štipaljka koje su mu zakačili za uši. Ožiljke toga nosi i danas.

Logor Nepeke je osnovan 24. decembra 1994. godine, a naknadno je regulisan Uredbom Fikreta Abdića od 20. marta 1995. Kroz ovaj logor je prošlo oko 2.383 zatočenika. Zatočenicu Alemu Grahović su tri dana tukli u prostoriji u kojoj je bilo sedmero zatočenika. Ibrahim Jušić, koji je bio odjeven u šarenu vojnu uniformu, psovao joj je majku i tukao je gumenom policijskom palicom po ispruženim rukama i po glavi. Govorio joj je da će naći njene sinove i da će ih ubiti, jer su bili u Petom korpusu Armije RBiH. Policija je dovela njenog supruga koji je morao stajati na vratima prostorije da čuje kako ona plače. Potom je odvedena na prisilni rad u Veliku Kladušu.

Zatvorenici su često bili korišteni za prinudne radove. Bogdan Mrkaja je bio zatočen na planini Igman. "Danju su nas gonili da radimo. Prvih dana vodili su nas na kopanje rovova. Mi, onako iscrpljeni, jedva smo hodali, a oni nas gone da kopamo. Kopali smo i po 48 sati neprekidno. Ni sam ne znam kako se sve to izdržalo. Tebi teška krampa a oni te tjeraju da krampaš i da to brzo radiš. Ti raditi ne možeš a oni te tuku, i ne gledaju kuda i čime. Najčešće su koristili kundak i čizmu. Mi kopamo rov ili tranšeju, a oni po leđima udaraju."

Za dokumentovanje logora i mjesta zatočenja koji su urađeni u ovoj godini korišteno je 95 izjava uzetih od bivših logoraša. Korištena je i 81 izjava svjedoka iz haških procesa, zatim 64 svjedočenja sa domaćih sudova i 494 svjedočenja iz procesa koje su vodili sudovi u regionu. Pri tome je korišteno i 106 presuda, te 199 drugih dokumenata. U istraživanju je korišteno i 311 medijskih sadržaja iz 48 različitih medija, a korištena je i 51 knjiga. Svi ovi izvori precizno su navedeni u fusnotama u činjeničnim narativima, odnosno u profilima.

Navedeni podaci se odnose na istraživanje provedeno u ovoj godini. Obje organizacije nastavljaju istraživanje i dalje. Projekat podržavaju Evropska komisija, švedski Civil Rights Defenders (CRD), američki National Endowment for Democracy (NED) i Fondacija Rockefeller Brothers (RFB).